

בענין פיקוח נפש של עובר

בשאלתי בימים אלה שאלה למעשה בענין חמור שלא נזכר בפוסקים וכדי להשיב כהלכה נחוץ לברר את יסודות הענין לפי המקורות, וזה הדבר.

אשה צעירה נכנסה להריון ואחרי כמה שבועות חלתה במחלה קלה. הרופא שבדק אותה קבע כי היא סובלת מאדמת והוסיף כי בעוד ימים מספר תשוב לאיתנה. אולם כאשר נודע לו שהיא בהריון אמר כי מחלה זו, שבדרך כלל חולפת מהר, יש בה מעין סכנה לעובר, שיפגע על ידה, או באחד מאבריו או במצב הפסיכי שלו; ולכן יעץ לעשות הפלה מלאכותית. השואל שהיה ת"ח ויר"ש שאל אפוא אם מד"ת מותר לשמוע לעצת הרופא. הוא דרש תשובה מהירה ונתן נימוק, כיון שטרם עברו ארבעים יום מאז נכנסה האשה להריון הוא חושב שלע"ע אין איסור בהפלה. אכן אם יחכו עד לאחר ארבעים יום אזי הדבר יותר חמור.

עניתי לו מה שנראה לענ"ד נכון בע"ה ואחרי ששמעתי כי היו עוד שאלות כאלה אני מוצא שכדאי וראוי לעורר מו"מ רחב בענין זה לפרטיו.

א.

(א) מצינו פלוגתא דרבואתא, בה"ג והרמב"ן, אם דין פקו"נ שדוחה שבת שייך גם גבי עובר היכי שהסכנה היא רק להעובר ולא לאם. ענין זה מפורש בתורת האדם, שער הסכנה, והובא ברא"ש ור"ן סוף פרק יוהכ"פ. דעת בה"ג היא דמחללין שבת גם על סכנת העובר והרמב"ן מביא דאיכא דס"ל שאין מחללין על העובר ומוסיף כי לבה"ג מחללין אפילו בהצלת עובר פחות מארבעים יום (מובא גם בקרבן נתנאל שם אות י'). ובספר העמק שאלה, פ' בראשית ופ' ברכה, מוכיח כי גם בעל השאלות ס"ל כבה"ג שעל סכנת עובר מחללין (ולא מפליג בין לפני מ' יום לאחר מ' יום).

ונראה הדבר פשוט מצד הסברא שאסור מן התורה להורגו. ואף שאין חייבין מיתה על העובר מ"מ זהו ענין מאביווריהו של רציחה אם מקפחים את חיי העובר. וגדולה מזו מצינו בפ"א מהל' רוצח וש"נ הל"ט, כי גם היכי שהאם מקשה לילד ואין להצילה אלא בהריגת העובר מותר לעשות כן מפני שהוא כרודף עיי"ש. וכבר האריכו האחרונים בענין זה וטיפלתי גם אני בהסברו במק"א. בכל אופן רואים מזה שבלי טעם רודף היה אסור להרוג את העובר אפילו אם עייז גורמים הצלה לחולה שיש בו סכנה, כי לא גרע זה מאביווריהו דרציחה, שאינם נדחים מפני

פקו"נ (ולהלן נדון אם יש מקום לחלק בין מקשה לילד ובין הפלה בשלב קודם לכן כשהעובר לא נגמר עדיין).

ואחרי שרוב הפוסקים ס"ל כי יש דין פקו"נ על העובר ממילא מוכח שאסור לקפח חייו מלתא דרציחה, ולפי דברי הרמב"ן דעת המתירין לחלל עליו את השבת היא אפילו אם העובר הוא פחות מארבעים יום ולא מצינו כל חולק בנקודה זו.

ולכן בענין שלפנינו בודאי שאסור לעשות הפלה בשביל חשש שמא תפגע מחלת האדמת בולד, מפני שאין להתיר איסור שהוא מעין רציחה מפני חששות. יתר על כן נראה לענ"ד באמת שאפילו במקרה שידוע בבירור (מה שלא שכיח כלל וכלל) כי הולד יהא פגום בגופו או בנפשו ג"כ אסור להפילו, כמו שאסור להרוג בעל מוס, אלא שבעובר אין חייבין עליו מיתה ממעוטא דקרא דכתיב מכה איש, כדאייתא בסנהדרין פ"ד ע"ב, דמזה ממעטינן נפלים, אבל איסור חמור יש בזה מאבזרייהו דרציחה.

ב) וכדאי לציין כי בדברי התוס' בנדה (דף מ"ד ע"ב, בד"ה איהו מיית) יש מקום לטעות ולחשוב שכאילו אין איסור בהריגת עובר. דו"ל התוס' שם: "וא"ת אם תמצי לומר דמותר להרגו בבטן אפילו מתה אמו ולא הוה כמונח בקופסא אמאי מחללין עליו את השבת דמביאין סכין דרך רה"ר לקרוע האם, כדמוכח פ"ק דערכין? וי"ל דמ"מ משום פקו"נ מחללין עליו את השבת אף על גב דמותר להרגו, דהא גוסס בידי אדם ההורגו פטור כדאמר פרק הנשרפין דרוב גוססין למיתה ומחללין את השבת עליו, כדאמר בפרק בתרא דיומא דאין הולכין בפקו"נ אחר הרוב", עיי"ש.

והנה על הלשון "דמותר להרגו" כבר העיר הגר"י עמדין בהגהות הש"ס דהלשון אינו מדויק, דמאן הוא דשרי להרוג את העובר וכו'? אכן מלשון התוס' עצמו מוכח דאסור להורגו כאבזרייהו דרציחה, שהרי השוו כאן את העובר לגוסס דההורגו פטור ובגוסס מפורש במשנה סוף פכ"ג דשבת "והמעמץ עם יציאת הנפש הרי זה שופך דמים", ודין זה צ"ל גם בעובר, שיש בהריגתו מלתא דשפיכת דמים.

ובתשובות חוות יאיר (סימן ל"א) שקיל וטרי בענין זה בנוגע לשאלה שבאה לפניו (כדאי להעיר שבדפוס סדילקוב נשמט חלק זה מהתשובה כנראה ע"י הצנזור, אבל ביתר הדפוסים נשארו הדברים בשלמות). אשת איש שזינתה התחרטה מאד והתמוגגה בדמעות וגם הטיחה ראשה בכותל עד זוב דם ובקשה לסדר לה תשובה על חטאה. היא גם חששה שנתעברה מהזנות "ורצתה לגמוע דבר מאבקת וכולל לשלשל זרע המקולל אשר בקרבה" ונשאל הגהמ"ח אם מותר לעשות כן.

תמצית תשובתו היא כי בנוגע להפלת העובר אין הבדל בין אם היא

מעוברת מבעלה ובין אם זה בא מזנות, כי גם הממזר דינו לכל מילי כדין ישראל כשר רק שאסור לבוא בקהל ולישב בסנהדרין. יוצא ששאלה זו של הפלת עובר היא כללית, לאמר אם יש עוון איבוד נפש בהפלת עובר. אלא שהוא רוצה לחלק בין הריון שלפני ארבעים יום, שחז"ל אמרו כי הוא כמיא בעלמא ובין אח"כ בתקופת הריקום. ותמוה כי אינו מביא כלל דברי הרמב"ן שהזכרנו כי לגבי מצות פקו"נ של העובר אין הבדל בזה וגם לפני ארבעים יום מחללין שבת להצילו לשיטת הבה"ג ודעימיה.

ג) ובס' שאילת יעבץ (ח"א סי' מג) מביא תשובה זו וחולק על תחילת דינו של בעל חוות-יאיר, האומר כי לענין הריגת העובר אין חילוק בין זרע כשר שנתעברה מבעלה ובין זה שנוצר בזנות ושניהם שווים לענין איסור להרגו. וע"ז אומר בס' ש"י כי הבדל גדול ביניהם, כי העובר הכשר בודאי איסורא איכא לנגוע בו אבל זה שנוצר בעבירה שאני, שהרי יש דין מיתה על אמו שחטאה במזיד אלא שאין דנין דיני נפשות וגם לא אתרו בה. ובכ"ז חייבת היא מיתה לשמים, ולכן גם העובר שהוא כירך אמו באותו חיוב ואין חוששין לקיומו. ולדבריו שווה דין זה למה ששנינו במשנה ערכין (דף ז'), כי המוצאת ליהרג אין ממתינין לה עד שתלד ודין העובר שלה הוא כמו חלק מגופה ולכן אין דין הצלה עליו.

ולדבריו על העובר שנולד בעבירה לא יחללו את השבת להצילו ולענ"ד זה אינו פשוט כלל. דהנה מצאתי בס' ישועות מלכו להגאון ר"י מקוטנא (בפי' להרמב"ם פ"ב דשבת) דס"ל להפך, כי כשהאם היא מאלה דמורידין ולא מעלין מ"מ מחללין שבת על הצלת העובר. עיי"ש שמתרץ בזה את מה שתמהו הרא"ש ותר"ן על זה שנחלקו רבותינו אם מחללין שבת על סכנת העובר הלא אין נ"מ בדבר דליכא סכנת עובר בלי סכנת האם וממילא מחללינן. וע"ז אומר שזה יצויר היכי שהאם אינה ראויה לחלל עליה את השבת, כגון שהיא מהנך דמורידין ולא מעלין דפשוט ליה שאין מחללין את השבת עליהם ולכן יש לדון אם מחללין בשביל העובר לבד, ובוה נחלקו הפוסקים ולבה"ג ודעימיה מחללין על העובר את השבת. הרי שהגהמ"ח נקט שלא כדברי השאילות יעבץ, הסובר כי העובר נגזר גם בדיני הצלתו אחרי האם ואם אין חיוב להציל אותה ממילא אין אנו חוששין כלל לעובר, אלא שגם כשהאם היא מאלה דמורידין ולא מעלין מחויבין להציל את העובר מתורת פקו"נ.

חוץ מזה תמוה מה שמביא בשאילות יעבץ ראייה מהאשה שיוצאת ליהרג דאין ממתינין לה עד שתלד, כי המעיין שם יראה שזה אמור אחרי שנגמר דינה, אבל לפני שנגמר דינה סברי המפרשים דממתינן לה עד שתלד, עיין בתוספות יו"ט וכן בפירוש תפארת ישראל ובאור גדול שם, והכא האשה שזינתה אין גמ"ד כנגדה ועל איזה סמך נתיר לה להפיל את העובר ?

סוף דבר בעובר כשר לית מאן דפליג שאסור להפילו ולכן בענין שלפנינו צריכים לברר אם החשש הזה שמא יצא פגום בגופו או בנפשו מתיר את האיסור הודאי להרוג עובר כשאינן אחד ניצול מסכנת מוות ע"י כך.

ודבר ברור הוא שכשנולד וולד פגום בגופו אין שום היתר כלל וכלל לפגוע בו אפילו ע"י גרמא ואין הדעת סובלת מין היתר כזה שלמנוע את החשש שמא יצא הולד פגום ימיתוהו לגמרי. כל עצם המחשבה הזאת נראית לי כנוגדת את השקפת תורה"ק על חיי אנוש, שגם ברגעים קשים אסור לקפחם מפני איזה נימוק שהוא אלא רק כשיש שם קדוש שם שמים, או פקוח נפש של האם ולא לשום צורך אחר בעולם.

ד) ואמנם בודאי שהיו מקרים שמחלת אדמת של האם פגעה בולד באיזה אופן שהוא, אבל הן נחלקו ר"מ וחכמים (כתובות דף ל"ט ועוד) אם מותר לשמש עם מעוברת מפני החשש "שמא תעשה עוברה סנדל" (ובודאי היו מקרים שהעובר ניוזק בגופו עי"ז) וחכמים אומרים שאין לחוש ומן השמים ירחמו וההלכה היא כחכמים.

[הגהה. ואם רוצים לחשוש לאפשרויות שונות ישנה כאן עוד חששה לצד אחר, היינו להימנע מהפלה מלאכותית, כי שמעתי מהפרופיסור אשרמן כאן (מנהל ביה"ח העירוני הדסה ליולדות) כי קרה לא אחת שע"י הפלה מלאכותית אבדה האשה את כח הפריון שלה לעולם. וגם היה אצלנו דין תורה בין בעל ואשה שרצה לגרשה מפני שעברו עשר שנים ולא ילדה, האשה טענה אז שנתעברה בשנה הראשונה לנישואיה והבעל דרש ממנה בתוקף לעשות הפלה מפני "שאיננו מוכן עדיין לגדל ילדים". היא אמנם סירבה אבל הוכרחה לבסוף להסכים לכך ומאז נאבד כח הפריון שלה, ואם כי זה כנראה לא כל כך שכיח כמו החשש של פגיעה ע"י אדמת יש לפסוק כחכמים ולומר "מן השמים ירחמו"].

ב.

א) וטעמא דמילתא שפשוט לו לרמב"ן כי לבה"ג גם לפני ארבעים יום מחליין שבת אף דהוה כמיא בעלמא, נראה לי לומר כך, כי בפקד"ג אנו דנים גם על מה שעתידי להיות בלי פעולה נוספת לפי דרכו של עולם, אף שעדיין איננו בפועל במציאות, ולכן מכיון שקיימת חזקה דרוב נשים ולד מעליא ילדן הרי העובר שבמע"י האשה מהתחלת מציאותו נחשב כבר כאדם שאסור לפגוע בחייו מאחר שהוא עומד להיות כן, ואנו רואים אותו כאילו יש לו חיות עצמית.

ובספרי שבט מיהודא, ח"א עמ' י, הבאתי ראיה לכלל זה מדין גונב נפש, דלפי פירוש רש"י בסנהדרין דף פ"ה, מוכח כי גם הגונב עובר ומכרה היינו

שאת האם ישלח למקומה אחרי שתלד, חייב משום גונב נפש, משום דבזה דנה התורה על העתיד להיות וכיון דעתיד להיות איש חייבין על גניבתו גם מעכשיו, עיי"ש, וגם לענין הריגתו הדין כן.

ולהרחיב קצת בהסברו של מושג זה אביא לדוגמא רחוקה דין של נזיקין. דהגמרא מביאה בפ' הכונס (ב"ק נ"ט ע"ב) "האי מאן דקץ כופרא מאי משלם... והא הוה תמרי ז' רואים אנו כי הביטו על הכופרא שהיא נטיעה רכה של דקל כאילו היא מלאה תמרים, מפני שסופו של דבר הוא שתמרים יגדלו עליה. וכן כל דבר שנעשה בידי שמים רואים אנו אותו כאילו פירותיו כבר גמלו (ועיין שטמ"ק לב"ק נ"ח ע"ב בשם הראב"ד, דדמי תמרי יהיב אלא ששמין ע"ג שדה בששים), וכיון שכן אפילו לפני ארבעים יום מתחילין על העובר את השבת ואסור להפילו שהרי סופו להיות איש. ויש מהאחרונים שהסבירו את הענין מצד אחר, כי הגמ' ביומא דף פ"ה מביאה כמה מקורות לדין של פקו"נ הדוחה שבת ואחד מהם הוא חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, וטעם זה יש גם גבי עובר כי סופו להיות איש וישמור מצוות הרבה.

(ב) ולפי מה שהעלינו כי בהריגת עובר יש איסור של אביוזרייהו דרציחה יתברר לנו דין חדש כי זה נכלל בדין שפיכות דמים לגבי ייהרג ואל יעבור כשאוונסים אותו על כך.

ושאלה זו היתה פעם אקטואלית בימי האוקופציא הגרמנית בפולין וליטא במלחמת העולם הראשונה. קרו מקרים בקרב הפקידים והקצינים הגרמניים שישבו בעצירות יהודיות שאתה מהם קיים יחסים אינטימיים עם בחורה יהודית וכאשר גילתה לו שהיא בהריון ממנו ודרשה שיקבל על עצמו אחריות על התוצאות תבע ממנה שתפנה לרופא לשם ביצוע הפלה בכדי להפטר מזה. הם פנו לרופא יהודי שבעיירה ע"מ לבצע את ההפלה, ואף שהבחורה לא רצתה בכך הכריחה להסכים. אמנם הרופא סירב מפני שזה אסור לפי ד"ת (וגם לפי חוק המדינה הדבר נחשב לעוון פלילי) ואז איים עליו הקצין באקדח שבידו (כי הרגישו עצמם כשליטים מוחלטים גם על חיי התושבים). הרופא ביקש לדחות את ההחלטה בענין ליום אחד ובינתיים פנה לרב בשאלה והרב התלבט קשות בבעיא החמורה של אביוזרייהו דשפ"ד ולא יכול להתליט.

והנה היסוד למה שאמרנו לעיל כי הריגת עובר נחשב מאביוזרייהו דשפ"ד הוא ממה שדרשו חז"ל (סנהדרין נ"ז ע"ב) מהכתוב שופך דם האדם באדם וגו' דקאי על הריגת עובר. ואמנם זה נאמר אז גם לבני נח והם חייבים מיתה על כך ; אבל האיסור חל גם על בני ישראל עפ"י הכלל דליכא מידעם דלישראל שרי ולעכו"ם אסור כמפורש בגמרא שם.

ומכיון שהפוסק קראו שופך דם האדם באדם הרי זה ענין של רציחה.

ואעפ"י שבישראל אין עונש מיתה על עובר לפני שנוולד מדכתב מכה נפש אבל גם לדידהו האיסור הוא מאביורייהו דשפיכת דמים וישנן בו החומרות של שפ"ד. ובס' משך חכמה (ריש פ' ויקהל) אומר דמה שכתוב ומכה אדם יומת (ולא כתוב מות יומת) משום דקאי על הורג עובר דבן נח נהרג עליו אבל בישראל מסור דינו למיתה בידי שמים.

אלא דלענין יהרג ואל יעבור נראה לענ"ד שאינו בכלל, משום דעל אביורייהו של ג' העבירות אינו חייב למסור נפשו עד שיהי' ע"ז לא מפורש בתורה. וכן נראין דברי הרמ"א ביו"ד סי' קנ"ז ס"א, הפוסק להלכה כי "כל איסור ע"ז וגע"ר וש"ד אעפ"י שאין בו מיתה רק לאו בעלמא צריך ליהרג ולא לעבור". ומזה מוכח כי כשאין לאו ע"ז אעפ"י שיש לו יסוד בתורה אין זה בכלל יהרג ולא יעבור (ועיי' בש"ך שם ס"ק י', דבאיסורי דרבנן של ג' עבירות אלו יעבור ואל יהרג) ולא מצינו לאו בתורה על הריגת עובר. כן נלע"ד ועדיין לא מצאתי מקור מפורש לזה.

ג) ולכאורה יש להביא ראיה דצריך למסור נפשו על עובר מלשון הרמב"ם (בפ"א מהל' רוצח וש"נ), האומר דלכן במקשה לילד מותר להרוג את העובר להציל את האם, "מפני שהוא כרודף אחריה להורגה", משמע דבלאו האי טעמא דרודף אסור לעשות כן ומוכח שיש בעובר דין של יהרג ואל יעבור? ברם ע"ז יש לפרש ולומר דשאני אונס מרפואה, דרפואה יותר חמורה מאונס. שהרי באונס היכי שעשה שלא כדין ועבר ולא נהרג פוסק רבנו (בהל' יסודי התורה פ"ה), "שאין מלקין אותו ואצ"ל שלא ממיתין אותו"; ואילו גבי רפואה אומר שם, שאם השתמש בהם לרפואתו "עונשין אותו העונש הראוי לו". ולכן בלי טעם דרודף אסור הי' להרוג את העובר להצלת האם, אעפ"י שבמקרה של אונס היינו אומרים יעבור ואל יהרג.

ובר מן דין יש לכאורה מקום לפרש שם את דברי הרמב"ם דרק ביושבת על המשבר ס"ל דצריך הטעם מפני שהוא כרודף, על פי מה שפירשה הגמרא (בערכין דף ז' ע"א) דיושבת על המשבר "כיון דעקר גופא אחרינא הוא" (ובשמ"ק שם מביא בשם רש"י דאז אינו ניוזן מן האם ולא מת עם האם), אבל לפני כן מותר להרגו לצורך הצלת האם בלי טעם דרודף.

ולשון הרמב"ם מיכיוח קצת שאומר "לפיכך הורו חכמים שהעוברת שהיא מקשה לילד" וכו', (היינו שיושבת על המשבר וכורעת ללדת) ובזה אנו צריכים לטעמא דרודף כי לגבי זה נחשב כנפש, אעפ"י דלענין לחייב מיתה על הריגתו צריכים שיצא ראשו או רובו, יוצא לפי זה כי כשצריכים להפיל את העובר בשלב מוקדם, לפני שעקר ממקומו מותר גם בלי טעמא דרודף. ומצאתי שבס' אחיעזר חלק ג' (סימן ע"ב אות ג') כתב דרק במקשה לילד צריכים לטעם דרודף.

ברם אין כל זכר ברמב"ם ובנושאי כליו לחלק בין עובר לעובר ונראה מדבריהם כי גם בתקופה שלפני הגמר צריכים לטעמא דרודף. ומצד הסברא נראה דאין לחלק וכמו שמחוייבים לחלל עליו את השבת בודאי אסור להמיתו אפילו להצלת חולה אחר.

ובפירוש איתא כן בחדושי רבנו חיים הלוי (לפ"א מהל' רוצח ויש"נ). האומר כי "בדין פקו"נ של כל התורה כולה באמת הוה דינא דגם עובר הוא בכלל נפש ואינו נדחה מפני נפש של אחרים" ולכן צריכים לטעמא דרודף נדחה דין הצלה ידידיה.

ועיין שם שהגהמ"ח מוסיף ואומר "ואפילו אם דעת הרמב"ם היא דפקו"נ דעובר אינו דוחה את האיסורין (היינו שלא כהבה"ג ודעימיה) אבל לענין להיות נדחה גם עובר בכלל נפש והריהו נכלל בכלל וחי בהם לענין שלא להיות נדחה מפני פקו"נ אח"כ הוא מפרש גם הצד שיש מקום לומר כי ביושבת על המשבר דלכו"ע מחללין עליו את השבת א"כ פקו"נ ידידיה דוחה כה"ת וממילא דאינו נדחה מפני פקו"נ דאחרים בלי טעמא דרודף, אבל אינו חוזר ממה שאמר קודם. ומכיון שהפוסקים לא חילקו בזה נראה דלהרמב"ם צריכים תמיד טעמא דרודף, מפני שבלי זה אין פקו"נ של העובר נדחה משום פקו"נ של אחרים.

ג.

א) וראיתי דבר תמוה בשו"ת מהרי"ט (ח"א סי' צ"ט) הדין בדבר אם מותר להתעסק בעניני רפואה עם גויה שתתעבר, או שתפיל את עובריה ודין שם אם יש בדבר איסור מחמת איבוד נפשות שהם גויים.

וזה מה שכתוב שם בנוגע להשאלה השניה, ביחס להפלת העובר של הנכרית וז"ל: "וזכורני שראיתי להרשב"א ז"ל בתשובה שהעיד על הרמב"ן ז"ל שנתעסק בעניני רפואה עם גויה אחת שתתעבר בשכר ולהתעסק עמה שתפיל פרי בטנה". — ועל זה הוא אומר כי "איבוד נפשות אין כאן דאפילו בישראל נפלים לאו נפש הוא וממון הוא דחייבה רחמנא דמי ולדות לבעל וכו'" עכ"ל.

ויש כאן תרי תמיהי, חדא איפה מצא הרמב"ן היתר לעזור להנכרית שתפיל עובריה הלא מפורש בגמרא דבן נח נהרג על כך והרי עבר בפעולה זו על לפני עור ?! והן נראה ברור ופשוט דהאשה עצמה שהשתדלה והכינה את עצמה לקראת הפעולה הזאת, או ששתתה רפואות שנתן לה כדי שתפיל, עברה על שופך דם האדם באדם ויש חיוב מיתה לב"נ על כך וממילא זה המושיט לה את הרפואה או עוזר להוציא את העובר עבר על לפני עור, והאיך אפשר לומר כי הרמב"ן עשה כן ?

ובאמת מזכיר המהרי"ט את דין לפני עור בענין זה בתשובה קודמת (סי')

צ"ז) ואומר, כי רק במקום שיש רופאים אחרים שיעשו לה כן אין לפני עור, דלא קא עבר אלא בתרי עברי דנהרא כמפורש בש"ס ונפסק בן להלכה. ברם גם באופן זה יש איסור משום מסייע ידי עוברי עבירה, כמפורש בתוס' שבת דף ג' (ד"ה בבא דרישא) והאיך זה עסק הרמב"ן בפעולה שיש בה סיוע לעבירה?

התמיהה השניה היא מה שמסיים „דאפילו בישראל נפלים לאו נפש גינהו וממון הוא דחייבה רחמנא לבעל“, אבל הן מפורש בגמרא דבן נח חייב על העוברין „ולכא מידעם דלישראל שרי ולעכו"ם אסור“, הרי שדין שופך דם האדם באדם שייך גם בו (ועיין בהעמק שאלה לפ' ברכה סי' קס"ז, שמפרש כי העובר נקרא אדם באדם, כלומר אדם שבאדם) וגם האומנם שכח דברי הרמב"ם שהבאנו כי רק משום רודף מתירין להרוג את העובר כדי להציל את האם, שלא מזכיר אותם כלל?

ב) ולגודל התמיהה נראה לענ"ד לפרש דברי הרשב"א (שמביא המהרי"ט על מה שעשה הרמב"ן) באופן המתקבל על הדעת ועי"ז יסורו כל התמיהות (אגב: חפשתי למצוא את דברי הרשב"א הללו בתשובותיו ולע"ע לא מצאתי).

מסתבר מאד לומר כי התם מיירי שהאשה היתה בשלב הראשון של הריון, היינו שלא עברו עליו ארבעים יום ולדברי הגמרא הוא כמים בעלמא, ובנקודה זו שונה דין בן נח לקולא מדין ישראל, דלעכו"ם אין בהפלת העובר בשלב זה כל איסור אעפ"י דלישראל אסור והשנוי בין דין ישראל לדין בן נח הוא מטעמא דלהלן.

דהנה בארנו קודם שעצם העיבור שלפני מ' יום נחשב כמים בעלמא ובכל זאת מחוייבים אנו להזהר מלפגוע בעובר גם בשלב מוקדם זה, מפני שעתיד הוא להתהוות לנפש ועלינו לדון על העתיד. וכמקור לכך אנו למדים מדינא דפקו"ג שדוחה שבת, שלדעת הבה"ג ודעימיה שייך גם בעובר ואפילו לפני ארבעים יום כמו שפירשנו. והסברא מחייבת שאם הצלתו חשובה כ"כ שגם מחללין שבת בשבילו מכל שכן שאסור לפגוע בו בידיים באיזה אופן שהוא ולסכן את חייו. כל זה ברור מצד השכל וההגיון הישר.

אכן השקפה זו לדון על דברים כאלה מתוך אספקלריא של העתיד שאפילו עובר אשר הוא עכשיו בבחינת „מיא בעלמא“ רק עומד להתהוות נפש חיה נחשב אצלנו כבר עכשיו כדבר חי שאסור לפגוע בו. היא השקפת התורה הקדושה שניתנה לישראל ואין הדינים של בני נח הולכים אחריה. וכשם שאצלנו יש מצוה גדולה של פקוח נפשות שציוותה התורה לא תעמוד על דם רעך ומוזה למדנו שמחויב להציל את רעהו בכל האפשרות שבידו. וכן אמרינן ק"ו, אם על אבידת ממונו של חברו ציוותה תורה לא תוכל להתעלם כ"ש על אבידת גופו וגם הצלת

העובר בכלל, כן עלינו לומר כי אם החובה להצילו מכל סכנה גדולה כ"כ על אחת כמה וכמה שאסור לפגוע בו ולגרום שיקופחו חייו. ולכן אסורה גם הפלת העובר שעומד להיות איש. אעפ"י שהיא עדיין "מיא בעלמא". כל זה בדיני ישראל. ברם המצוות שנצטוו בני נח נמדדין באמת-מדה אחרת ודנים רק מבחינת המצב העכשווי ולפי שהוא נמצא בשעה זו. והאיסור הוא רק לבלי לקפח חיותו של נפש, אלא שהתורה בפסוק שופך דם האדם באדם אסרה גם הריגת עובר, שאם שפך דם העובר עבר על איסור חמור (כמו שהבאנו מהעמק שאלה לפ' ברכה כי העובר נקרא אדם באדם. היינו אדם שבאדם).

וזה דוקא בזמן שיש להעובר ריקום אברים ודם שנקרא אדם שבאדם, אבל כשאין לו עדיין דם והוא כמיא בעלמא אין איסור בדבר ולא חשבינן מבחינת מה שהוא עתיד להיות.

ג) ובאמת רואים הבדל גדול בין איסורי רציחה של ישראל ובין אלה של בני נח לא רק בעוברין אלא גם בטריפה, דבן נח נהרג על הטריפה כמפורש ברמב"ם הל' מלכים (פ"ט הל' ד') וישראל פטור. ועיין במנחת חנוך סי' רצ"ו שחקר מהיכן למד הרמב"ם שב"נ חייב על הטריפה, ואולי למד זה מעוברין שאין להם חיות עצמית וחייב עליהן וגם טריפה לא גרע מזה כי בשעה זו הוא חי. ובב"נ דעת כמה פוסקים דאין עליו מצות פקוח נפשות ואינו מצווה על פריה ורביה ולא על השחתת זרע. וכל זה מראה שנוי יסודי בהשקפה על תפקידי החיים וממילא גם על גדרי העבירות שנצטוו, באופן שאין להשוות דיני עובר אצלו מאלה שניתנו לישראל.

ולפי כל האמור כאן מסתבר לאמר כי עניני הרפואה שהרמב"ן עסק בהם לצורך הפלת העובר של הנכרית היו בשלב הראשון של הריון, כשזה רק "מיא בעלמא" וגבי ב"נ מותר, אעפ"י שלישאל אסור.

ומה שאומר "דאפילו בישראל לאו נפש ניהו" היינו מצד המצב כמו שהוא שהרי אימעיט מקרא דמכה נפש שאין חייבין מיתה על הריגתו, אבל עדיין אסור לפגוע בו מצד סופו להתהוות לנפש חיה, ובדיני ישראל אנו מתחשבים על העתיד ומחויבים גם לחלל שבת כדי שלא תופרע התפתחותו של העובר גם כשהוא עכשיו בשלב הראשון. כך נלע"ד לפרש דברי הרשב"א הנזכרים המתאימים עם דיני עובר כפי ההלכה.

מסקנת המו"מ בזה היא כי יש איסור חמור להפיל עובר וכפי שהזכרתי דברי הרמב"ן גם לפני ארבעים אסור. ומה שחוששים שמה תפגע בו מחלת האדמת הנה זה לא מדיני פקו"נ הוא (כי לא שמענו שכדי להגן עליו מפגיעה יקפחו את חייו, אתמהה) אלא מפני שההורים רוצים להקל על עצמם עול הטפול' בו ואין איסור שהוא מעין רציחה נדחה מפני חששות, כנלע"ד.

ד.

ולהשלמת הענין רצוני לברר קצת דין רודף לענין עובר, מפני שראיתי במנחת חינוך (מצוה רצ"ו) שנוקט בפשיטות כי אין דין רודף אם רוצים להפיל את העובר במקרה שאין סכנה להאם ויש לדון בדבר, ביחוד כשרוצה להפיל את העובר בעל כרחו של האם.

כי מפורש באחרונים שגם זה העומד להרוג את חברו ע"י גרמא, כגון לשפוך עליו בדקא דמיא בכח שני או להשיך בו את הנחש וכדומה, רודף מקרי וניתן להצילו בנפשו אעפ"י שאין חיוב מיתה בפעולה זו. כן נזכר בס' אור שמח (לפ"א מהלכות רוצח וש"נ) וכן בס' אחיעזר לאבה"ע סי' י"ט ומביא ראיה מדברי הריב"ש וגם מס' גליא מסכת שהעלה כן, ובמק"א דנתי בנקודה זו בארוכה.

ובזה תרצתי קושיית התוס' בסנהדרין ד' ע"ג ע"ב ד"ה חדא, שהקשו למ"ל קרא למעוטי מחלל שבת דלא ניתן להצילו בנפשו תיפוק ליה דההורגו גופא מחלל שבת, עיי"ש. ולפי האמור אחי שפיר דאיצטריך קרא לומר דעל מחלל שבת אין דין רודף גם אם אפשר למונעו ע"י גרם של מיתה, מפני דהריגה ע"י גרמא ג"כ נחשבת לשפ"ה, אעפ"י שאין ממיתין על כך. ממילא אין להקשות למ"ל קרא הרי ההורגו יחלל שבת, כי בגרמא לבד אין חילול שבת מן התורה.

ישנם עוד חומרות ברודף, שגם קטן שרדף מצילין אותו בנפשו כמפורש בגמרא שם וגם רודף באונס נחשב רודף, כמו במקשה לילד שהעובר נחשב לרודף כשהוא מסכן את האם.

וכיון שכן שדין רודף חל גם על מי שבגרמתו נהרג איש וגם כשהוא קטן ואונס הרי יש מקום לומר דה"ה אם הוא רודף להרוג עובר, דאעפ"י שאיננו נקרא נפש עכשיו הנה יתהווה להיות נפש אח"כ ומי שמפיל אותו גורם במעשיו שיעדר נפש חיה מישראל, ומה לי גורם בפעולה או גורם בתוצאת הפעולה שעל ידיה יקופחו חיי נפש העומדת להיוולד, ולכן אעפ"י שאין חיוב מיתה על הריגת עובר מ"מ יש לומר דמקרי רודף.

ואמנם ידעתי גם ידעתי שאפשר לחלק בין הנושאים אבל הדבר לא פשוט הוא, כי ישנם קוים מקבילים ביניהם, כאשר נפרש להלן.

דהנה הבאנו קודם מספר "משך חכמה" כי ההורג עובר חייב מיתה לשמים, ובאמת זה מרומז במשנה סנהדרין, שמאיימין על העדים ואומרים להם כי בדיני נפשות דמו ודם זרעיותיו תלויים בו עד סוף העולם. הכונה היא כי בדיני שמים נחשב זה הגורם מיתתו (היינו המעיד כנגדו עדות שקר להמיתו) לא רק כהורג איש אחד אלא גם כמקפח חיי הדורות העומדים להיוולד ממנו, וכל שכן

כשהרג בידיים את העובר שהולך ומתהווה להיות נפש חיה, שבדיני שמים נחשב להורג נפש, ולכן יש מקום לומר שיש לו דין רודף כמו הורג בגרמא. נוסף לזה יש לצרף להעבירה הזאת גם את האלימות, שמפיל עוברת של אשה באונס נגד רצונה. וכמו שברודף אחרי נערה המאורסה לאונסה מצרפין את חומר העבירה יחד עם פעולת האונס (כי כשהם עושים עבירה ברצון שניהם אין זה רודף ועונשם מסור לבי"ד) כן גם כאן מצרפין את חומר העבירה להאלימות והכפיה שבדבר, שמאבד עובר מגופה לאונסה ולכן נראה לענ"ד שאין זה פשוט כ"כ לומר כי אין ע"ז דין רודף. כנלע"ד.